

07

ZABYTKI

» **POLSKA JEST NICZYM DOBRZE WYROŚNIĘTE CIASTO**, do którego gospodyni (czyli historia) dodała garść najprzedniejszych bakalii (zabytków). Choć wiele wspaniałych budowli w wyniku wojennych zawieruch nie dotrwało do naszych czasów, wciąż z łatwością trafia się w Polsce na prawdziwe perły: stare zamczyska, majestatyczne dwory, pełne przepychu pałace, bądź inne, niespotykane nigdzie w świecie zabytki. Nie przez przypadek aż 12 obiektów z terenu Polski wpisano na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Przyrodniczego UNESCO, a kolejnych kilka czeka na ten zaszczyt.

—

» **PRZEZ WIEKI POLSKI DOM** – chłopski, ziemiański, szlachecki czy nawet królewski – był zawsze centrum posiadłości i jego prawdziwym sercem. A w jego budowę wkładano co najmniej tyle samo uczucia, co majątku. Bez względu na styl, epokę czy zamożność właściciela.

Pierwsze „domy” wysoko urodzonych i majątnych obywateli spełniały przede wszystkim funkcje obronne. Zaczęło się od drewnianych grodów, które jednak nie przetrwały próby czasu. Lepiej znamy murowane zamki, które nastąpiły zaraz po nich. Te są dziś symbolem ówczesnej siły, potęgi i władzy. Świadectwem dobrobytu państwa, zaklętym w kamieniu wspomnieniem licznych wojen i burzliwych dziejów kraju leżącego na pograniczu kultur i religii. Niegdyś gniazda rodowe, siedziby władców, twierdze broniące granic państwa. Dzisiaj została im nieco mniej zaszczytna funkcja – atrakcji turystycznych w wielu regionach Polski. Niektóre są wciąż okazałe i niewzruszone wiekami, jak zamki na północy kraju, choć one przypominają raczej o potędze zakonu krzyżackiego, wrogiego państwu polskiemu. Najpotężniejszy z nich, Malbork, zaskakuje równocześnie pięknem i ogromem. Dla innych zamków nastąpił zaś wiek odnowy. Niektóre z dolnośląskich warowni, jak Książ, zamek Czocha czy Kliczków, na nowo powołane do życia, odzyskują swój dawny blask. Jeszcze inne na zawsze utknęły w stanie ruiny. Ich szkielety z każdym dniem coraz bardziej wtapiają się w przyrodę, tworząc niemal jedność z krajobrazem. Najłatwiej zaobserwować to w krainie „orlich gniazd”, między Krakowem a Częstochową. Tam wciąż białe damy przechadzają się nocą po murach

białych zamków usytuowanych na wapiennych skałach... Niejedna średniowieczna ruina przywodzi na myśl grupę skał. Niejeden ostaniec przypomina do złudzenia średniowieczną warownię. Bo właśnie w Jurze Krakowsko-Częstochowskiej przeszłość znana z dokumentów czy starych kronik nierozzerwalnie spłotła się z legendami.

- » **IM PÓŹNIEJSZE TWIERDZE**, tym częściej ich właściciele spoglądali przychylnym okiem nie tylko na funkcje obronne budowli, ale i na ich estetykę. Czasem koncentrując się głównie na tej ostatniej, toteż królewskie renesansowe zamki zachwycają przepychem i zaskakującymi rozwiązaniami architektonicznymi. Tak zrodziły się Wawel i Baranów Sandomierski oraz liczne rezydencje magnackie, choćby w Wiśniczu, Pieskowej Skale czy Krasiczynie, które często niczym nie ustępowały tym królewskim. Coraz śmieiej łączono style, tworząc odważne kompozycje, jak choćby w Lublinie, gdzie renesansowa architektura otacza średniowieczną wieżę obronną i gotycką kaplicę z unikalnymi freskami z końca XIV wieku.

Wiek XVII i XVIII przyniosły zagładę licznym zamkom. Zresztą już w XVII wieku ich miejsce zajęły pałace i dwory, które do dzisiaj prezentują bogactwo dawnych właścicieli bądź też urzekają niezwykłą prostotą i skromnością. Od królewskiego Wilanowa, przez magnacki Łańcut, aż po szlachecki Ożarów. Nowa epoka, nowe gusta i oczekiwania. Pozycja społeczna wymagała przecież odpowiedniej oprawy. Już w drodze do rezydencji, krocząc szeroką aleją, pośród pięknych ogrodów i parków, odkrywało się polskie przywiązanie do ziemi i wiejskiego trybu życia, którego namiastkę starano się stworzyć nawet w rezydencjach miejskich. Magnackie i królewskie majątki zachwycają przepychem wystroju wewnątrz, bogactwem zgromadzonych w nich dzieł sztuki i pięknem architektury. Warszawskie Łazienki, siedziba rodu Branickich w Białymstoku, rezydencja w Pszczynie w niczym nie ustępują słynnym europejskim siedzibom.

ROZTOCZAŃSKA PERŁA. Barokowy kościół św. Jana Nepomucena to prawdziwy klejnot Roztocza i Zwierzynca – miasteczka, którego nazwa pochodzi od utworzonego tu w XVI wieku zwierzynca z żubrami, łosiami, dzikami, wilkami i rysiami oraz tarpanami.

THE JEWEL OF ROZTOCZE. The Baroque St. John Nepomucene Church is a masterpiece in Roztocze and Zwierzyniec – the name comes from a park which was founded here in the 16th century and which contained bison, elks, wild boars, etc.

PRAWDZIWI MAJSTERSZTYK. Drewniany kościół w Dębnie Podhalańskim jest zaliczany do zabytków najwyższej, światowej klasy. Wybudowano go pod koniec XV wieku, nie używając do tego ani jednego gwoźdźdza.

A TRUE MASTERPIECE. The wooden church in Dębno Podhalańskie is recognised among world class monuments. It was built at the end of the 15th century without the use of a single metal nail.

» **JEDNAK TO MNIEJ OKAZAŁE SZLACHECKIE DWORKI** stały się prawdziwym, nie tylko architektonicznym symbolem polskości. W czasie zaborów dwór polski urósł nawet do rangi symbolu. To tutaj rodziły się idee niepodległościowe narodu i przetrwała tradycja, bo – jak głosi znany napis wyryty na fasadzie szlacheckiego gniazda: „Jam dwór polski, co walczy mężnie i strzeże wiernie”. Dwory miały też znacznie więcej uroku, ciepła i rodzinnej atmosfery niż wielkie magnackie rezydencje, o czym do dziś łatwo się przekonać, odwiedzając Złoty Potok, Czarnolas czy nieco skromniejszą Żelazową Wolę.

Drugą ostoją polskości w czasach największych zawieruch był Kościół i jego świątynie. Przez ponad tysiąc lat istnienia katolicyzmu na naszych ziemiach zbudowano tysiące świątyń i klasztorów oraz jeszcze więcej kaplic i krzyży przydrożnych. Wśród tych powstających w różnych stylach i epokach są prawdziwe perełki, jak kościół Mariacki w Krakowie ze słynnym ołtarzem dzieła Wita Stwosza, drewniany kościółek w Dębnie na Podhalu oraz unikalna na skalę światową wykuta w soli Kaplica św. Kingi w podziemiach kopalni w Wieliczce. I choć pod ziemią dalej do nieba, to modlitwa w takim magicznym miejscu staje się jeszcze bardziej uduchowiona, bez trudu przedostając się przez grubą warstwę soli do Adresata. Podobnie jak z misternie rzeźbionych wewnątrz drewnianych kościółków lub cerkiewek malowniczo rozrzuconych pośród zalesionych karpackich wzgórz.

A jeśli mowa o unikalnych zabytkach, nie sposób nie wspomnieć o XIX-wiecznym Kanale Ostródzko-Elbląskim, po którym statki pływają wbrew logice – po trawie i pod górę. Kanał jest połączeniem ludzkiego geniuszu z twórczą mocą natury, a efektem tej kombinacji jest szlak wodny złożony z naturalnych jezior oraz łączących je kanałów, nasypów, przekopów, śluz, jazów i upustów oraz przede wszystkim pochylni – zabytkowej maszynierii umożliwiającej pokonanie różnicy wysokości 100 metrów na odcinku 23 kilometrów. Czy w innej części świata ktoś widział takie cuda?

Długo można by jeszcze wymieniać... skanseny – atrakcyjne zwłaszcza w czasie jarmarków i festynów, podczas których wskrzesza się dawne tradycje; obiekty militarne – pozostałość po ostatniej wojnie; wreszcie pomniki i muzea, zabytkowe cmentarze.

W Polsce z każdego kąta przemawia do nas historia. Czasem dumna, czasem tragiczna, ale zawsze frapująca. Głównym mottem Muzeum Archeologicznego w Biskupinie jest zdanie: „Weź zabytek do ręki, zrób jego wierną kopię, poczuj tradycję i historię”. To mogłoby być nasze ogólnonarodowe hasło reklamowe.

NOCLEG Z DUCHAMI. Kiedy ostatni turyści opuszczą mury zamku w Baranowie Sandomierskim, historyczne wnętrza należą już tylko do gości hotelowych i odwiedzających to miejsce zjaw. A NIGHT WITH GHOSTS. When the last tourists leave the castle walls in Baranów Sandomierski, the historic interiors belong to the hotel guests, and the ghosts haunting them.

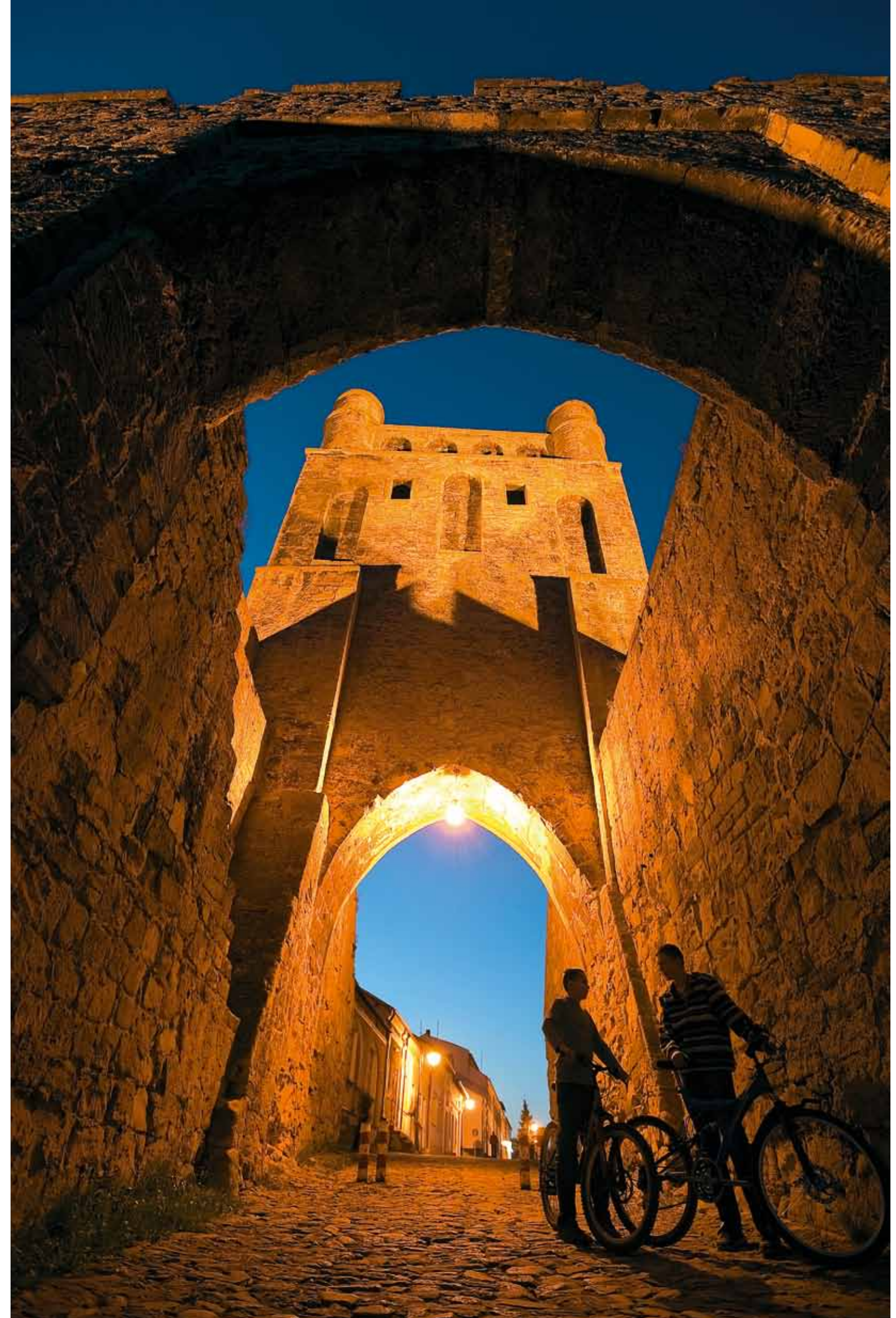

» NA JURAJSKIM SZLAKU ORLICH GNIAZD. Ruiny zamku w Olsztynie usytuowane są na Słonecznych Skalach.

THE JURA EAGLES' NESTS TRAIL. The ruins of the castle near Olsztyn are situated on the Sunny Rocks.

» MIASTECZKO ZBÓJA SZYDŁA. Do Szydłowa prowadzi droga przez Bramę Krakowską, po koślawym, starym bruku.

THE TOWN OF THE BANDIT SZYDŁO. Szydłów is entered through the Kraków Gate along an old and narrow cobbled street.

07

MONUMENTS

» **POLAND IS LIKE A WELL** baked cake sprinkled with a handful of very fine nuts and dried fruit (i.e. monuments) which have been added by the cook (i.e. history). Although many splendid buildings did not survive, it is still very easy to come across real architectural gems: ancient castles, majestic manor houses, splendid palaces and many other monuments. It is not without reason that as many as 12 entries on the UNESCO List of Cultural and Natural World Heritage are located in Poland, with several already in line for this honour.

» **A POLISH HOUSE**, be it a cottage, a manor house, a palace or even a castle, has always been the centre of the estate and its very soul. At least as much heart as wealth would be put into its creation, regardless of the style, period or the owner's material resources.

The early 'homes' of the high-born, wealthy citizens would have first and foremost performed a defensive function. It started with wooden, fortified towns but these did not stand the test of time and we are more familiar with the stone built castles that succeeded them; today they are symbolic of the power of those days. They are a testimony of the country's history and strength; their walls have witnessed numerous wars and the stormy passage of time in this country situated on the borders of diverse cultures and religions. Once ancestral homes, seats of sovereigns and fortresses guarding the country's borders, today they have become reduced to the less 'noble' function of tourist attractions in various Polish regions.

NAJCENNIJSZY ZABYTEK SUWALSZCZYZNY. Klasztor Kamedułów leży na jeziorze Wigry. Warto zadumać się pośród murów eremów, w których mieszkali zakonnicy.

THE MOST PRECIOUS MONUMENT OF SUDOVIA. The Camaldolese Monastery is located close to Wigry Lake. The historic church and the ten hermitages, once inhabited by monks, can provoke a moment of reflection.

PERŁA DOLNEGO ŚLĄSKA. Potężny zamek Książ w Wałbrzychu najlepiej prezentuje się z oddali. Jest trzecią co do wielkości, po krzyżackim Malborku i królewskim Wawelu, warownią w Polsce. THE PEARL OF LOWER SILESIA. The mighty Książ Castle in Wałbrzych presents itself best from a distance. In Poland it is third in size, after the Teutonic Castle in Malbork and the fortified Wawel Royal Castle in Krakow.

ZAMEK W ŁAŃCUCIE SŁYNIE z pięknych wnętrz oraz okazałej kolekcji wozów konnych. Konie są często powtarzającym się motywem ozdobnym w zespole pałacowym i otaczającym go parku.

THE CASTLE IN ŁAŃCUT IS FAMOUS for its beautiful interiors and large collection of horse carriages. Horses are an often repeated decorative motif in the palace buildings and the surrounding park.

Some remain magnificent and seem untouched by the passing ages like the castles in northern Poland. These serve to remind us of the power of the Teutonic Order, who were the enemies of the Polish state. The grandest among them, Malbork Castle, impresses both with its beauty and its sheer size. For other castles the time for restoration has arrived. Some strongholds in Lower Silesia, Książ, Czocha or Kliczków castles have regained their ancient splendour after renovation. Others have been left in a state of ruin and their crumbling walls blend into the landscape more and more with each passing day until they will finally become one with the land. To see this for yourself, visit the land of 'eagle's nests' between Cracow and Częstochowa. This is where 'white ladies' walk on walls of white castles built on limestone heights. Many Medieval ruins resemble rocky masses. Many limestone clusters can easily be mistaken for a Medieval stronghold. The Krakowsko-Częstochowska Upland is a place where history authenticated by ancient documents and chronicles is inextricably entangled with myths and legends.

» **WITH THE PASSING OF TIME** the owners of these edifices began to pay more attention not only to the defensive qualities of their buildings but also to their aesthetic significance. Sometimes they focused mainly on aesthetics, hence certain Renaissance royal castles impress with their splendour and innovative architectonic solutions. Wawel Castle and Baranów Sandomierski were born in this manner, along with the aristocratic residences in Wiśnicz, Pieskowa Skała or Krasiczyn. They were often quite a match for the royal residences. The styles were mixed with increasing confidence which resulted in bold compositions such as the one in Lublin, where Renaissance architecture surrounds a Medieval watchtower and a Gothic chapel with exceptional murals from the late 14th century.

The 17th and 18th century brought destruction to many castles. In the 17th century castles had already been replaced by palaces and manor houses, which even nowadays demonstrate impressively the wealth of their one-time owners or enchant with modesty and simplicity, from royal Wilanów to aristocratic Łańcut to Ożarów representing the gentry. New periods, new tastes, new expectations. It is obvious that a certain social position required appropriate settings. Just walking

a wide alley leading to a residence, passing beautiful gardens and parks, one discovers the Polish attachment to the land and country way of life that even urban settlements strived to recreate. Aristocratic and royal estates are splendid with their interior decoration, their abundance of collected works of art and the beauty of their architecture. Warsaw Łazienki Park, the Branicki family home in Białystok, Pszczyna manor house are equal to any European aristocratic residence.

- » **THE MUCH LESS IMPRESSIVE** manor houses of the gentry became the true, not just architectural representation of Polish identity. During the period of the Partitions of Poland manor houses were a certain emblematic witness of the birth of the principles of independence of the nation. They kept tradition alive. As can be seen from an inscription on the front of a residence: 'I am a Polish manor house – brave fighter and faithful guardian'. Manor houses also had much more charm, warmth and family atmosphere than grand aristocratic residences which can be seen when visiting Złoty Potok, Czarnolas or the quite modest Żelazowa Wola.

Another stronghold of the Polish spirit in the middle of the greatest turmoil that had overtaken the country during this period of its history was the Church. During the thousand year presence of Christianity in our land thousands of churches and monasteries had been built, along with uncountable roadside shrines and crosses. Among this multitude of churches built in different styles and periods there are numerous masterpieces such as the Church of the Holy Virgin Mary in Cracow with the celebrated Wit Stwosz Altar, the wooden church in Dębno in the Podhale region and a quite unique phenomenon on an international scale: the Chapel of Saint Kinga hewn out of salt, deep within the Wieliczka salt mine. And although from underground it may seem further to heaven, prayers in this place become even more spiritual and find a way to their ultimate goal through the thick layers of salt without too much trouble. Just as they do from the elaborately sculpted interiors of wooden Catholic and Orthodox churches scattered picturesquely in the forested Carpathian hills above the mine.

PODZIEMNA PIELGRZYMKĄ. W kopalni soli w Wieliczce od 2010 roku istnieje jedyny na świecie podziemny szlak pielgrzymkowy „Szczęść Boże”. Najważniejszym miejscem na trasie jest oczywiście słynna kaplica św. Kingi.

THE ONLY UNDERGROUND PILGRIMAGE PATHWAY IN THE WORLD. The 'God Bless You' pilgrimage was created in the Wieliczka salt mine in 2010. The most important point is the beautiful Saint Kinga chapel.

FROMBORK SWOJĄ SŁAWĘ ZAWDZIĘCZA słynnemu astronomowi Mikołajowi Kopernikowi, a także wspaniałym organom katedralnym i Międzynarodowemu Festiwalowi Muzyki Organowej. FROMBORK IS FAMOUS FOR the great astronomer Nicolaus Copernicus, the cathedral organ and the annual International Festival of Organ Music.

Along side these unique historical places mention should be made of the 19th century Ostródzko-Elbląski Canal where the movement of boats seems to defy the laws of gravity: boats sail upwards on the grass. The canal was created through a combination of human creative ingenuity and the powers of nature; the result of this endeavour is an aquatic route consisting of lakes linked by canals, embankments, cuttings, locks, sluices and most importantly – slipways where machinery constructed in the 19th century enables boats to overcome the 100 metre difference in the level of water over a distance of 23 kilometres.

» **THE LIST IS LONG.** Take open-air ethnographic museums – interesting especially during fairs and festivities when ancient traditions are revived; military fortifications from WWII; memorials and museums, historic cemeteries. In Poland, history speaks from every corner of the land, whether it tells tales of success or tragedy it is always fascinating. The dictum of the Biskupin Archaeological Museum is: “Take an artefact in your hand, make a faithful copy of it and feel tradition and history”. These words could be used to sum up the temperament of our country.

KOLEBKA PAŃSTWA POLSKIEGO. W Gnieźnie zwiedzanie zaczyna się od archikatedry, w której znajduje się srebrny relikwiarz w postaci trumny ze szczątkami św. Wojciecha oraz słynne drzwi gnieźnieńskie.

GNIEZNO. THE CRADLE OF POLISH STATEHOOD. Sightseeing starts at the Cathedral with the silver reliquary in the shape of a coffin holding the remains of St Wojciech and the famous Gniezno door.

*Per merita S. Adalberti Christe nos exaudi:
atque ejus precibus nobis succurre miseris.*

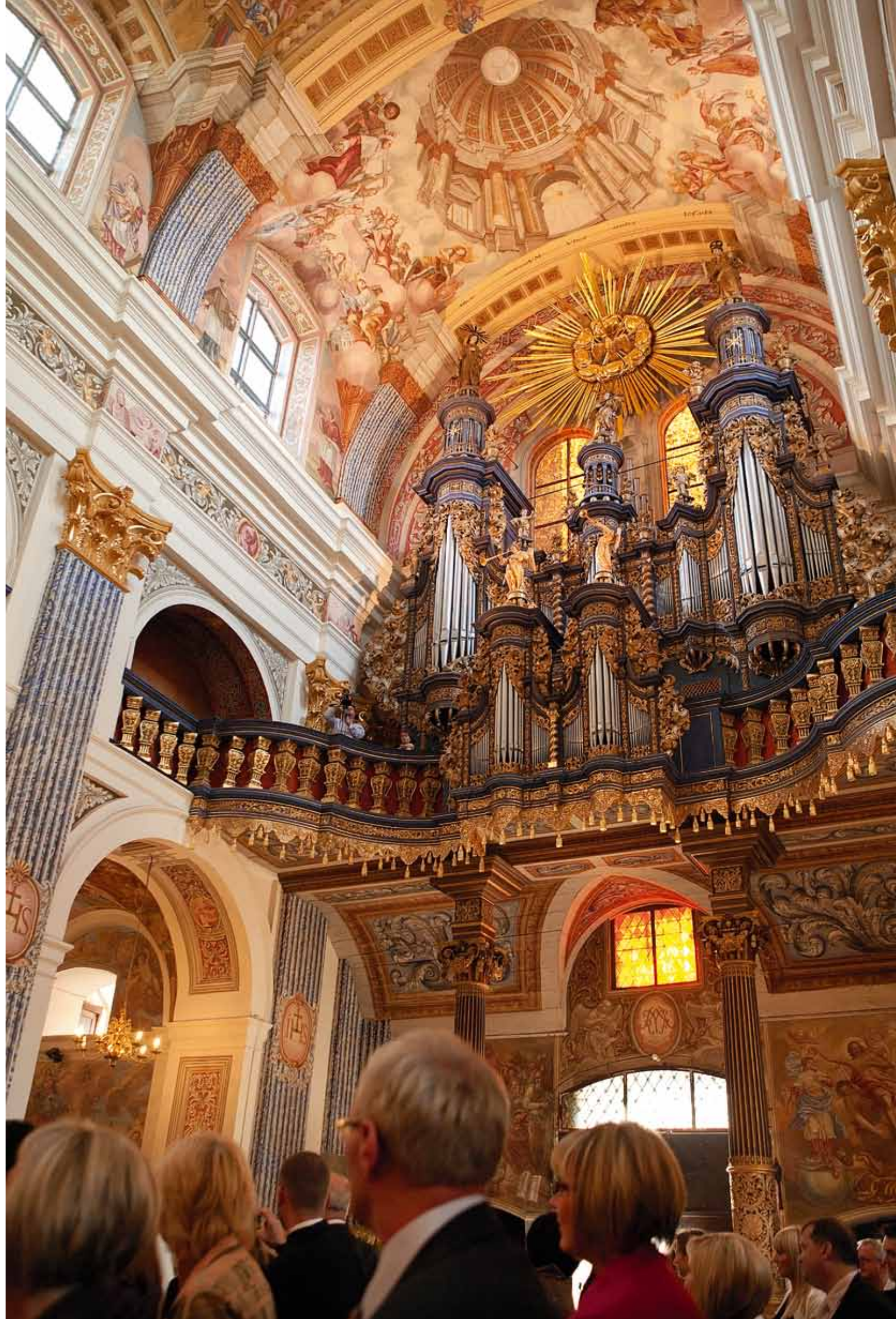

DWA PIĘTRA, CZTERY SKRZYDŁA, PIĘĆ WIEŻ – położony na wzgórzu zamek w Nowym Wiśniczu prezentuje się imponująco. Obecny wygląd zawdzięcza Stanisławowi Lubomirskiemu i przebudowie trwającej od 1615 do 1637 roku. TWO STOREYS, FOUR WINGS, FIVE TOWERS – located on a hill, the castle in Nowy Wiśnicz looks impressive from a distance. It owes its contemporary appearance to Stanisław Lubomirski and the reconstruction from 1615-1637.

W BROWARACH W TYCHACH PIWO WARZY SIĘ już od blisko czterystu lat. Od niedawna zaś można je również zwiedzać.
BEER HAS BEEN BREWED IN THE TYCHY BREWERY for almost four hundred years. The brewery was opened to visitors not so long ago.

- ✦ DREWNIANA CERKIEW ŁEMKOWSKA we wsi Berest. W 1771 roku przed obrazem przedstawiającym Matkę Boską Pokrow modlił się sam Kazimierz Pułaski.

WOODEN LEMKO ORTHODOX church in Berest village. In 1771 Kazimierz Pułaski prayed in front of the painting of Pokrow Mary Mother of God.

- ◀ W BAZYLICE W ŚWIĘTEJ LIPCE zachowały się niezwykle organy zbudowane w latach 1719-1721 przez organmistrza z Królewca, Jana Josue Mosengela. Pierwotnie instrument dysponował 40 głosami, dziś jest ich tylko 35, lecz nadal zachwycają barokowym brzmieniem.

THE BASILICA IN ŚWIĘTA LIPKA has an unusual organ built in 1719-1721 by the organ master from Królewiec, Jan Josue Mosengel. Originally the instrument had 40 voices, now it has only 35, but it still enchants with its baroque sound.

KOLEBKA PAŃSTWA POLSKIEGO. W Poznaniu znajdował się jeden z pierwszych grodów stołecznych państwa Piastów. W wybudowanej w 1405 roku Złotej Kaplicy mieści się grobowiec pierwszych władców: Mieszka I i Bolesława Chrobrego. THE CRADLE OF THE POLISH STATE. One of the first capital towns of the Piast lands was Poznań. The Golden Chapel built in 1405 contains the tombs of the first rulers of Poland: Mieszko I and Bolesław the Brave.

NIEDZICA NA SPISZU. To najpiękniej położony zamek południowej Polski, a Jezioro Czorsztyńskie powstałe na skutek budowy tamy tylko dodaje mu uroku. NIEDZICA IN SPISZ REGION. The most beautifully situated castle in the south of Poland; Czorsztyn Lake, created as a result of the construction of a dam, only adds to its charm.